

УДК 338.242

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-1

СПФАНОВА І. Ю.

ORCID ID: 0000-0002-0391-9026

e-mail: epifanovairene@gmail.com

ДЖЕДЖУЛА В. В.

ORCID ID: 0000-0002-2740-0771

e-mail: djedjulaVV@gmail.com

БАЛЬЗАН М. В.

ORCID ID: 0000-0001-6596-7763

ГУМЕНЮК В. С.

ORCID ID: 0000-0001-5062-9059

e-mail: viktorii.humeniuk1@gmail.com

Вінницький національний технічний університет

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Досліджено стримуючі чинники розвитку та можливі напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудівної промисловості України. Аргументовано важливу роль машинобудівної промисловості у формуванні виробничого потенціалу інших секторів економіки та забезпечення науково-технічного прогресу країни. Систематизовано основні обмеження для розвитку конкурентоспроможності, пов'язанні зі змінами, зв'язками та конкуренцією. Обґрунтовано можливі напрямки підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств машинобудування.

Ключові слова: машинобудівна промисловість України; конкурентоспроможність; конкуренція; стримуючі чинники; обмеження.

IRYNA YEPIFANOVA,
VIACHESLAV DZHEDZHULA,
MARINA BALZAN,
VIKTORIYA HUMENIUK
Vinnytsia National Technical University

DIRECTIONS OF IMPROVING THE LEVEL OF ENTERPRISES COMPETITIVENESS IN THE MACHINE-BUILDING INDUSTRY OF UKRAINE

The article determines and systematizes the existing obstacles to the development of competitiveness of enterprises in the machine-building industry of Ukraine. One of the most important problems facing the domestic economy is to ensure stable economic growth not only in the raw materials industries, but above all, in the leading industries of the industrial complex, whose center of gravity is the machine-building industry. Machine-building complex - one of the leading in the industry of Ukraine, which integrates a system of research, design and technological organizations; It is engineering determines the socio-economic and technological and technological level of state development, the competitiveness of its productions. Effective functioning and maintenance of a high level of competitiveness, is important for modern Ukrainian machine-building enterprises.

The article investigates the main constraints of competitiveness of enterprises of the machine-building industry of Ukraine, which related to change, connections and competition. The development of mechanical engineering under the influence of various factors is not predictable, not by plans and programs, which are formed by governments taking into account the needs of industrial products and the requirements of globalization of the world economy. It is accompanied by accumulation of problems that adversely affect the development and general condition of machine-building corporations. The situation is worsening with a decrease in the time span between global crises, which adversely affect the state of the national economy of Ukraine and the types of economic activity. Despite the negative trends that are observed in industry and in machine building, there is a possible directions of solving the existing obstacles and restrictions.

Key words: machine-building industry of Ukraine; competitiveness; competition; restraining factors; constraint.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

За сучасних умов господарювання, зважаючи на процеси глобалізації економік окремих країн, досить актуальним є питання забезпечення конкурентоспроможності та економічного зростання вітчизняних підприємств. Машинобудівна промисловість є одним з ключових елементів промислової модернізації, адже саме вона продукує товари для забезпечення розвитку інших галузей країни. Складні нестабільні умови функціонування підприємств машинобудівної промисловості зумовлюють необхідність швидкого реагування на будь-які зміни зовнішнього середовища, постійного моніторингу фінансового стану, модернізації процесів виробничої діяльності та покращенню конкурентоспроможності. Саме тому, для реалізації ефективного управління конкурентоспроможністю, важливим є оцінити всі фактори, що стримують її зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідження факторів що впливають на конкурентоспроможність підприємств машинобудівної промисловості України, висвітлено в значній кількості наукових праць. Зокрема, у роботах А. О. Чередник, І. Г. Муренець [1], О. П. Шатайло [2], О. Г. Янкового [4], О. В. Решетнікова, Т. В. Боровик, А. О. Сімон [5], А. О. Касич, А. М. Хондока [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень, в сучасних мінливих економічних умовах функціонування виникає потреба постійного моніторингу та аналізу стримуючих чинників розвитку та пошуку можливих напрямів підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств машинобудівної промисловості України.

Формулювання цілі статті

Метою статті є виявлення можливих напрямків підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств машинобудівної промисловості України на основі систематизації існуючих перешкод розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Мінливість та неоднозначність, швидкі та різкі зміни є невід'ємними складовими сучасного середовища, що зумовлює необхідність оперативного реагування та адаптування підприємствами до будь-яких умов. Високий рівень конкурентоспроможності є необхідністю для ефективного функціонування та зростання кожного підприємства.

Машинобудування є одним з головних елементів розвитку продуктивних сил, найважливішою складовою економічної системи та пріоритетною галуззю промисловості, без підйому якої стає неможливим технічний і технологічний прогрес будь-якої економічної діяльності, а також підвищення рівня життя і добробуту населення. Жоден сектор економіки не може обійтись без продукції машинобудування, яке саме, будучи системою, сприяє формуванню системи національної економіки [1].

В сучасних умовах існує ряд перешкод, що заважає зростанню конкурентоспроможності підприємств машинобудівної промисловості. Систематизація стримуючих чинників для розвитку конкурентоспроможності наведена у табл. 1. У порівнянні з сучасним обладнанням європейських підприємств, що мають інтегровані технології контролю та чіткі вимоги енергоефективності, технології, що використовуються в Україні, значно відстають. Це пояснюється, перш за все, низьким рівнем фінансового забезпечення вітчизняних підприємств.

Таблиця 1

Стримуючі чинники розвитку конкурентоспроможності підприємств машинобудування

Ознака	Характеристика
Вимоги щодо якості та вартості	– використання застарілих виробничих методів та обладнання; – значні фінансові витрати на виробничу діяльність (вартість електроенергії; тарифи на імпорتنі компоненти; митні вимоги); – недостатній рівень інфраструктури сертифікаційних лабораторій
Часові вимоги	– відсутність чіткого дотримання термінів; – занадто довгі процедури митного оформлення
Навички	– невідповідність між навичками, яких вимагають компанії, і тими, які надає система освіти; – брак необхідних управлінських кадрів у сферах маркетингу, бюджетування, планування та обслуговування клієнтів; – відтік кваліфікованих спеціалістів за кордон
Взаємодія з покупцями та постачальниками	– недостатньо сприятливі заходи стимулювання торгівлі; – недостатній рівень маркетингових досліджень при прийнятті стратегічних рішень щодо цільових ринків; – низький рівень співпраці та довіри між компаніями всередині галузі
Взаємодія з державою	– політика держави недостатньо враховує потреби підприємств; – недоступність необхідного та прийняттого довгострокового фінансування (кредитування). – недостатній рівень координації, співпраці та узгодження інституційної підтримки між організаціями зі сприяння торгівлі та інвестиціям
Інновації	– відсутність сталої системи підтримки інноваційної діяльності; – недостатня зацікавленість підприємств у сучасних дослідженнях та аналізі

Джерело: сформовано на основі [2–9]

В умовах фінансової кризи наявність фінансових ресурсів є одним з визначальних факторів розвитку підприємств, а ефективність діяльності підприємства знаходиться в безпосередній залежності від того, наскільки швидко кошти, вкладені в активи, перетворюються в реальні гроші. Основним фінансовим ресурсом підприємств є власний капітал. При цьому підприємства намагаються забезпечити оптимальну структуру капіталу, для чого здійснюється оцінка фінансової стійкості підприємства і розрахунок співвідношення власних і залучених коштів. Низький рівень фінансування та інноваційного розвитку машинобудівної промисловості призведе до виробництва застарілої та не конкурентоспроможної продукції в довгостроковій перспективі.

В свою чергу, обов'язкові платежі, пов'язані з заробітною платою працівників та податками становлять значну частину загальних виробничих витрат. Енергетична монополія спричинила складний та

дорогий доступ до електроенергії підприємствам машинобудівної промисловості. Досить висока вартість та ненадійність постачання створює додаткові проблеми для подальшого розвитку.

Підприємства машинобудування значно залежать від імпортованих матеріалів та компонентів, які є дороговартісними. Внаслідок цього стримується виробнича спроможність господарських одиниць машинобудівної промисловості та значно підвищуються їх витрати. Висока ціна імпортованих ресурсів зумовлена високими витратами на транспортування та митними платежами. Також підприємства стикаються з труднощами щодо забезпечення необхідних гарантій та обслуговування в ЄС, митницею встановлено значні обмеження у випадку повернення використаних деталей, що підлягають обслуговуванню в Україні.

Вагомою перешкодою підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування є дефіцит кваліфікованої робочої сили. Система освіти є недостатньо ефективною у підготовці необхідних спеціалістів, оскільки випускники не мають практичних навичок, які б задовільнили потреби галузі. Також існує дефіцит спеціалістів у сферах маркетингу, бюджетування, планування та взаємодії з клієнтами. Відсутність фахівців з ефективними управлінськими навичками, орієнтованими на клієнта створює проблеми ефективного менеджменту робочими процесами на підприємстві. Окрім того, значний негативний вплив на конкурентоспроможність підприємств машинобудування має трудова міграція. Кваліфіковані технічні спеціалісти виїжджають за кордон чи переходять до інших сфер діяльності.

В машинобудівній промисловості України недостатньо сприятливі заходи зі стимулювання міжнародної торгівлі. Внаслідок чого створюються обмеження у взаємодії з потенційними іноземними клієнтами, відсутня обізнаність про продукцію машинобудівної промисловості за кордоном. Також існує проблема відсутності відкритої інформаційної платформи у машинобудівній промисловості на рівні держави. Статистична інформація та її аналіз не є достатнім та загальнодоступним. Неспроможність своєчасно отримувати та обробляти статистичні дані, визначати тенденції та регулярно їх поширювати погіршує можливість держави створювати адекватну політику для підтримки підприємств машинобудування. До того ж політика держави недостатньо реагує на потреби та не враховує пріоритети підприємств. В галузі машинобудування спостерігається низький рівень довіри між виробниками та до держави в цілому.

Відсутність співпраці та взаємодії обмежує розвиток кластерів та зв'язків між окремими підприємствами машинобудування. Тоді як ефективне використання існуючих взаємозв'язків у ланцюгу створення вартості може створити додаткові можливості для розвитку конкурентоспроможності підприємств.

Підприємства машинобудівної промисловості зіштовхуються із значними обмеженнями доступу до необхідного довгострокового фінансування. Це спричинено високими процентними ставками та великою заставою, що вимагають фінансові установи. Внаслідок чого підприємства не мають можливості купувати нове обладнання та здійснювати модернізацію виробництва. У галузі відсутня єдина стратегія розвитку торгівлі та інвестицій, що спричиняє неефективний розподіл ресурсів. До того ж стримування розвитку промисловості виникає внаслідок відсутності достатнього рівня інституційної підтримки державними органами.

Підприємства машинобудування мають низький темп впровадження інновацій. Інноваційна діяльність вітчизняних підприємств фінансується в першу чергу за рахунок власного капіталу, що зумовлено високою вартістю банківських кредитів, відсутністю доступу до державного фінансування, низькою часткою коштів інвесторів. Власними джерелами фінансування інноваційної діяльності, як правило, виступають нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування, внески засновників у збільшення зареєстрованого капіталу. Безперервний процес виробництва вимагає постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних засобів. Забезпечення стійких темпів економічного розвитку, підвищення ефективності виробництва можливе лише за умови інтенсифікації відтворення та ефективного використання діючих основних засобів підприємств. На жаль, амортизаційні відрахування практично не здатні виконувати функцію фінансування інноваційної діяльності, зважаючи на стан основних засобів. Крім фізичної зношеності значна частина підприємств використовує обладнання, яке є морально зношеним, енергомістким. Усе це не лише унеможливує використання амортизаційних відрахувань як джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності, але й знижує рівень прибутку, оскільки спричиняє підвищення витрат на виготовлення продукції.

Усі вказані проблеми стримують розвиток конкурентоспроможності підприємств галузі машинобудування. Лише їх вирішення чи мінімізація впливу, здатні покращити діяльність господарських одиниць галузі. На рис. 1 наведено можливі напрями вирішення проблем.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства необхідно забезпечити стійке економічне зростання, яке передбачає, в першу чергу, більш раціональне використання ресурсів та максимізацію прибутку. Стимулювання розробки та виробництва продукції, що придатна для експорту є одним з важливих шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств. Задля цього необхідно запровадити стимулюючі та компенсаційні механізми підтримки на державному та місцевих рівнях. Створити умови для забезпечення сприятливого режиму для інвестиційної діяльності. Залучення інвестицій забезпечить розбудову стабільного виробництва сертифікованої продукції машинобудування. Сприяння інноваційній діяльності у машинобудівній промисловості – надважливе завдання на шляху підвищення конкурентоспроможності.

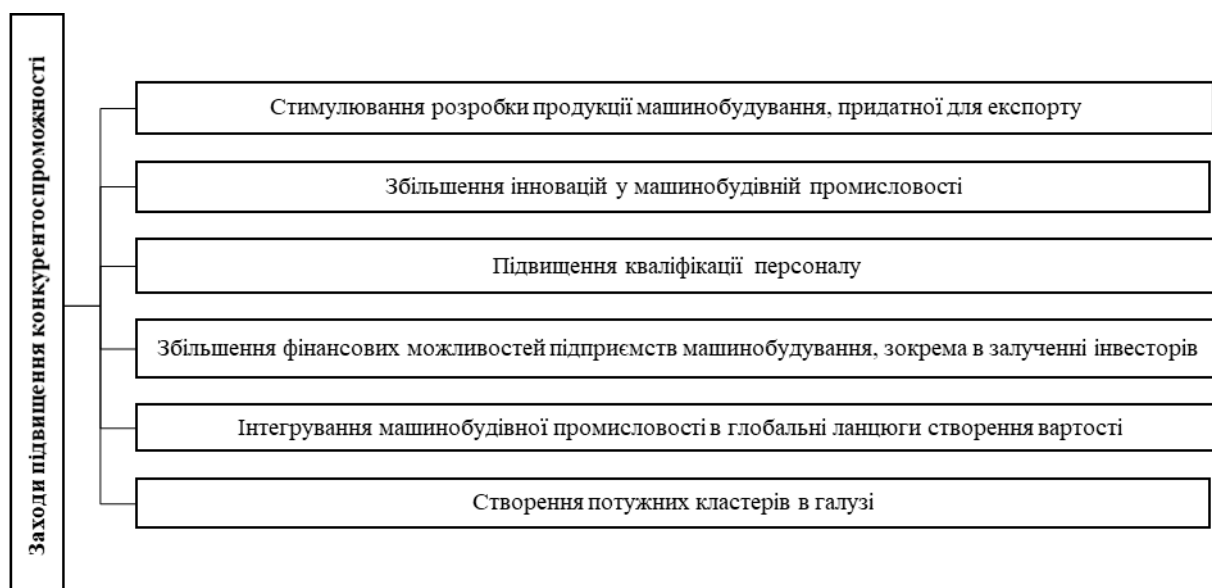

Рис. 1. Заходи підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудівної промисловості
Джерело: сформовано на основі [3–11]

Машинобудування потребує значної кількості кваліфікованих та досвідчених спеціалістів. Необхідно сприяти розвитку професій, що пов'язані з машинобудуванням, створити умови для повернення та залучення працівників з-за кордону. Удосконалення університетської освіти та технічно-професійної підготовки підвищить навички, знання та компетенції працівників, для задоволення потреб для розвитку машинобудівних підприємств.

Посилення конкурентоспроможності машинобудівної промисловості на зовнішніх ринках можливе шляхом поліпшення регуляторного середовища в Україні, зменшення навантаження та витрати на ведення господарської діяльності для підприємств.

Забезпечення банківських та страхових гарантій допоможе розширити фінансові можливості машинобудування та його спроможність залучати інвесторів. Впровадження банками продуктів і послуг, які розроблені виключно для машинобудівного комплексу, підвищить доступність необхідного фінансового забезпечення у довгостроковій перспективі.

Підвищення конкурентоспроможності залежить, зрештою, від спроможності українських компаній включитися в наявні та майбутні міжнародні ланцюги створення вартості. З огляду на географічну близькість до країн, які формують глобальні ланцюги створення вартості, та успіх сусідніх країн ЄС у їх використанні, українська машинобудівна промисловість має цікаві перспективи у цьому напрямі [12].

Розробка та розвиток довгострокової міжнародної співпраці зі світовими виробниками та вітчизняними підприємствами машинобудування сприятиме їх інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості. Важливим завданням є формування позитивного іміджу продукції українських виробників. Потрібно забезпечити відповідність місцевих компонентів та товарів загальноприйнятим міжнародним стандартам, покращити національну систему органів сертифікації та акредитованих лабораторій, призначених для здійснення перевірки, тестування та сертифікації продукції. Необхідною умовою також є спрощення митних процедур та забезпечення прозорості роботи митної служби, що значно зменшить витрати та час на їх проходження.

Одним з шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування є створення місцевих кластерів, адже працюючи разом, підприємства мають більше шансів увійти до міжнародних ланцюгів створення вартості. Сприяння та зміцнення наявних зв'язків між місцевими постачальниками та провідними виробниками машинобудівної промисловості дозволить швидше досягти даної мети. До того ж лише удосконалення та розвиток національної промисловості України відіграє вирішальне значення для розвитку машинобудівної промисловості у довгостроковій перспективі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, машинобудівна промисловість є одним з найбільш пріоритетних і важливих у промисловості України та залишається критичним чинником зайнятості населення, продуктивності праці, інновацій та торгівлі. Досягнення високого рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств вимагає аналізу всіх існуючих обмежень та перешкод. Володіння достовірними відомостями про основні стримуючі фактори, структуровані у перелічені групи, є необхідною умовою пошуку шляхів зростання конкурентоспроможності підприємств машинобудівної промисловості. Основними напрямками підвищення конкурентоспроможності є удосконалення умов середовища функціонування підприємств, посилення конкурентоспроможності

машинобудівної промисловості на зовнішніх ринках та сприяння інтеграції українських виробників до міжнародних ланцюгів створення вартості. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є формування моделі оцінки ефективності рівня конкурентоспроможності підприємств машинобудування.

Література

1. Чередник А. О., Мурунець І. Г. Оцінка сучасного стану машинобудівної галузі України та напрямки його поліпшення. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.). Х. : ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, 2018. С. 107–108.
2. Експортна стратегія для сектору машинобудування 2019-2023. URL : <https://cutt.ly/FQ1c2Q7>.
3. Шатайло О.П. Негативні фактори впливу на машинобудівну галузь України. Integraciyn de las ciencias fundamentales y aplicadas en elparadigma de la sociedad post-industrial: Colecciyn de documentos cientnficos «ΛΟΓΟΣ» con actas de la Conferencia Internacional Cientnfica y Prbctica (Vol.3), 24 de abril de 2020. Barcelona, Espaca: Plataforma Europea de la Ciencia.
4. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрямки підвищення : монографія / за заг.ред. О.Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. 470 с.
5. Решетнікова, О. В., Боровик Т. В., Сімон А. О. Фактори розвитку конкурентоспроможності підприємства. Економічний простір. 2020. № 159. С. 107–110. URL : <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-22>
6. Касич А. О., Хондока А. М. Дослідження чинників конкурентоспроможності машинобудівних підприємств у сучасних умовах. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2017. Вип. 27(2). С. 7–11.
7. Боєнко О. Ю., Буга Н. Ю. Управління лояльністю суспільства до інноваційних змін. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2018. № 5 (2). С. 27–30.
8. Єпіфанова І. Ю. Управління інноваційною діяльністю промислових підприємств: теоретико-методологічні аспекти фінансового забезпечення : монографія / І. Ю. Єпіфанова. Вінниця : ВНТУ, 2019. 384 с.
9. Боровік Л. В. Оцінка впливу інвестиційної політики на формування та використання інвестиційного потенціалу галузі. Науковий погляд: економіка та управління. 2018. № 1 (59). С. 72–78.
10. Гавриленко Н. В. Прогнозування розвитку регіонів на підставі багатофакторних моделей. Економіка. Фінанси. Право. Випуск 12(1). 2013. С. 19–22.
11. Загородня Ю. В. Тарифна політика портів України як чинник підвищення їх конкурентоспроможності. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2019. Вип. 1 (66). С. 147–156.
12. Nestorenko T., Ostenda A. Public Internal Audit: International Scope. Journal of Modern Economic Research. 2019. 1(4). P. 33–43.
13. Дзеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Гуменюк В. С. Стан та перспективи розвитку машинобудівної промисловості України. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2020. № 2. С. 270–275.

References

1. Cherednyk A, Murenets I, (2018). Estimation of the current state of the machine-building industry of Ukraine and directions of its improvement Abstracts of the International scientific-practical conference "Economic development and heritage of Semyon Kuznets". 107–108.
2. Export strategy for the engineering sector 2019-2023. URL: <https://cutt.ly/FQ1c2Q7>.
3. Shataylo O. (2020) Negative factors influencing the machine-building industry of Ukraine. Integraciyn de las ciencias fundamentales y aplicadas en elparadigma de la sociedad post-industrial: Colecciyn de documentos cientnficos «ΛΟΓΟΣ» con actas de la Conferencia Internacional Cientnfica y Prbctica Vol.3 Barcelona, Espaca: Plataforma Europea de la Ciencia.
4. Competitiveness of the enterprise: assessment of the level and directions of increase: [monograph / by ed. O.G. Yankovogo]. Odessa: Atlant, 2013. 470p.
5. Reshetnikova O, Borovik, T, Simon, A, Factors of enterprise competitiveness development. Economic space. 2020. No 159. P. 107-110. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-22>
6. Kasych A, Hondoka A, Research of factors of competitiveness of machine-building enterprises in modern conditions. Visnyk of Kherson state university. Ser. : Economic sciences. 2017. No. 27 (2). P. 7-11.
7. Boienko O, Buga N. Upravlinnia loialnistiu suspilstva do innovatsiynykh zmin. Herald of Khmelnytskyi National University. Ekonomichninauky. 2018. no. 5 (2). pp. 27-30.
8. Yepifanova I. Yu. Upravlinnya innovacijnoyu diyalnistyu promyslovyx pidpriumstv: teoretyko- metodologichni aspekty finansovogo zabezpechennya: monografiya. Vinnycya. VNTU. 2019. p. 384.
9. Borovik L. V. Otsinka vplyvu investytsiynoyi polityky na formuvannya ta vykorystannya investytsiynoho potentsialu haluzi. Scientific view: economics and management. 2018. Vol. 1 (59). pp. 72-78.
10. Havrylenko N.V. Prohnozuvannya rozvytku rehioniv na pidstavi bahatofaktornykh modelei Ekonomika. Finansy. Pravo. 2013. vol.12(1), pp.19-22.
11. Zahorodnia Yu. V. Taryfna polityka portiv Ukrainy yak chynnyk pidvyshchennia yikh konkurentospromozhnosti. Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannya na transporti. 2019. vol. 1 (66). P. 147-156.
12. Nestorenko T., Ostenda A. Public Internal Audit: International Scope. Journal of Modern Economic Research. 2019. 1(4). Pp. 33-43.
13. Dzhedzhula V. V., Yepifanova I. Yu., Humeniuk V. S. State and prospects of development of machine-building industry of Ukraine, Herald of Khmelnytskyi National University. Series: Economic Sciences. 2020. No 2. P. 270–275.

Надійшла / Paper received : 23.07.2021

Надрукована/Printed : 04.10.2021